

— 2006: *Vad heter finlandssvenskarna?* Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner, volym 177. Helsinki: Svenska folkskolans vänner.

KOISTINEN, ULLA 2008: Espoon kadunnimikysely 2007: Nimenkäyttäjien mielipiteitä ja näkökulmia Espoon

kadunnimistä. Sähköinen julkaisu. Espoon nimistösuunnittelun internetsivut www.espool.fi/nimisto.

Suomalainen paikannimikirja. Päätoimittaja Sirkka Paikkala. Helsinki: Karttakeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2007.

KVEENIEN VÄRIKÄSTÄ HENKILÖNNIMISTÖÄ

Bente Imerslund *Kvenske personnavn i Nordreisa*. Liisan Jussan Jussa, Sifferin Pekan Asväiki og noen tusen andre. Nordreisa: Nordreisa kommune 2008. 322 s. ISBN 978-82-993078-1-9.

Pohjois-Norjan kveenit eli kainulaiset tunnustettiin Norjassa kansalliseksi vähemmistöksi vuonna 1998, ja vuonna 2005 kveenin eli kainun kieli sai maassa virallisen vähemmistökielen aseman.¹ Tämä on johtanut kveenejä ja heidän kielitään koskevan tutkimuksen vilkastumiseen. Myös henkilönnimien tutkijat ovat aktivoituneet. Elin Karikoski on selvittänyt tutkimuksissaan Etelä-Varangerin kveenien sukunimistöä (Karikoski 1995, 1996, 2001). Gulbrand Alhaug ja Minna Saarema ovat puolestaan tarkastelleet hankkeessaan »Suomalaisen ja norjalaisen nimisysteemin kohtaaminen Norjassa» niin Norjan metsäsuomalaisten, kveenien kuin myöhempien suomalaissiirtolaisten etu- ja sukunimistöä (Alhaug ja Saarema 2008). Näissä tutkimuksissa pääpaino on ollut kveenien virallisessa henkilönnimistössä ja keskeisinä lähteinä ovat olleet kirjalliset väestöaineistot, joiden nimistöä on analysoitu niin kvantitatiivisesti kuin kvalitatiivisesti.

BENTE IMERSLUNDIN teoksen *Kvenske personnavn i Nordreisa* (2008) lähtökohta on sen sijaan toinen. Imerslund on selvittänyt pohjoisnorjalaisen Raisin kunnan (norj. *Nordreisa*) kveeniväestön epävirallista henkilönnimistöä ja koonnut aineistonsa pitkälti haastattelujen perusteella. Tuloksena on laaja teos, jossa valtaosa sivuista on käytetty varsinaisen nimiaineiston esittelyyn. Kirja onkin olemukseltaan pikemminkin johdantoluvuilla varustettu nimiaineiston esittely kuin varsinainen Raisin kveenien henkilönnimistön tutkimus. Teoksen kiinnostavuutta lisäävät runsaat ja historiallisestikin arvokkaat valokuvat nimenkantajista.

Imerslundin kirja on ensimmäinen Raisin henkilönnimistöä käsittelevä julkaisu. Kielentutkijat Marjut Aikio (silloinen Matilainen) ja Anna-Riitta Lindgren keräsivät raisilaisten henkilönnimistöä jo 1960-luvun kenttäretkillään, joiden tavoitteena oli alueen kieliolojen selvittäminen. Tätä nimiaineistoa ei ole kuitenkaan julkaistu.

¹ Pohjois-Norjan suomalaistaustaiseen väestöön on suomen kielessä perinteisesti viitattu termillä *kveeni* (norj. *kven*), samoin on puhuttu *kveenin* kielestä (norj. *kvensk*). Viime aikoina on näiden rinnalla alettu käyttää vanhoja, välillä jo käytöstä pois jääneitä termejä *kainulainen* ja *kainun kieli*. Kveenin eli kainun kielessä käytetään vastaavasti termejä *kvääni* tai *kainulainen* sekä *kväänin* tai *kainun kieli*. Pyssyjoella Porsangin kunnassa sijaitseva kveenin kielen ja kulttuurin keskus on nimeltään *Kainun instituutti*.

SATOJA INFORMANTTEJA, KAHDEKSAN KERUUVUOTTA

Tromssan läänissä sijaitseva Raisin kunta on Pohjois-Norjan merkittävimpiä kveenien asuinalueita. Seudulle saapui 1700- ja 1800-luvuilla suomenkielistä väestöä niin nykyisen Suomen kuin Ruotsin pohjoisosista, varsinkin Tornionlaaksosta. Valtaosa heistä oli kalastajia, käsityöläisiä tai maanviljelijöitä. Väestönlaskentatietojen mukaan vuonna 1865 noin 40 prosenttia raisilaisista (388 henkilöä) oli kveenejä. Vuonna 1900 heidän osuutensa oli 34 prosenttia (491 henkilöä).

Norjassa tuli vuonna 1888 voimaan laki, jonka mukaan vain norjalaiset saivat hankkia itselleen maata. Norjalaiseksi pääsyn edellytyksenä oli norjan kielen taito, mikä hillitsi tehokkaasti suomalaisten muuttoa Pohjois-Norjaan. Monet lähtivät mieluummin Amerikkaan tai jäivät Suomeen, jossa olot olivat parantuneet 1800-luvun nälkävuosien jälkeen. Aktiivinen norjalaistamispolitiikka vaikeutti muutoinkin kveenien elämää. Norjan kielen taidosta tuli ripille pääsyn edellytys, ja vuonna 1880 koulujen opetuskieleksi tuli norja; saamea ja suomea voitiin käyttää vain apukielinä. Myös kveenien henkilönnimistö alkoi norjalaistua näiden paineiden alla.

Ajatus Raisin kveenien henkilönnimien keräämisestä syntyi 1990-luvulla. Vuonna 1997 Pohjois-Tromssan Norjalais-suomalainen yhdistys perusti työryhmän edistämään asiaa, ja vuonna 1999 Bente Imerslund ryhtyi osapäiväiseen keruutyöhön Raisin kunnan järjestämän taloudellisen tuen avulla. Imerslund haastatteli kahdeksan vuoden aikana satoja kuntalaisia, monia useampaan otteeseen. Kirjan informanttien

luettelossa on 156 nimeä, mutta tarkentavia tietoja ja valokuvia on saatu monilta muiltakin. Parhaat informantit olivat Imerslundin mukaan 80–90-vuotiaita. Hankalimpia olivat tilanteet, joissa haastateltavat tunsivat kveeninimiä mutta eivät enää puhuneet kveeniä. Imerslund järjesti lisäksi kyläkouksia, joissa raisilaisilla oli mahdollisuus täydentää ja korjata keruussa saatuja tietoja. Nimiaineistoja julkaistiin myös Raisin kunnan kotisivuilla (www.nordreisa.kommune.no). Palautteen antamiseen kannustettiin useissa lehtijutuissa, radiohaastatteluissa ja esitelmissä. Näin nimien keruusta tuli hanke, johon kuntalaiset saattoivat aktiivisesti osallistua.

FIINAN EINARI JA ONTUVA-JOUNI

Raisin kveenien henkilönnimistö on tyypillistä värikäs ja runsas lisänimien² käyttö. Nämä lisänimet viittaavat usein nimenkantajan sukulaisiin (äitiin: *Siirin Pekka*, isään: *Antin Heikku*, isoisään: *Junkan Oskari*, isoisän isään: *Skraatari-Pekan Anne*) tai aviopuolisoon (*Markuksen Hilda*, *Fiinan Einari*). Kveenien etunimet ovat enimmäkseen norjalaisia, Norjan valtaväestölle tyypillisiä nimiä, mutta niistä on arkipuheessa käytetty kveenin kielen mukaisia nimiasuja. Alkuperäiset nimet ovat monasti lyhentyneet (*Jensina* > *Siina*, *Joakima* > *Kiima*, *Valdemar* > *Valkku*) ja vaikeita konsonanttiyhdistelmiä on purettu (*Fridtjof* > *Fritti*, *Karl* > *Kaareli*, *Bernt* > *Pärmetti*). Konsonanttiloppuisiin nimiin on tyypillisesti lisätty loppuvokaali (*Edit* > *Eetitti*, *Gunnar* > *Kynnari*). Myös nimiä kirjattaessa kirjaimet *b*, *d* ja *g* on korvattu kirjaimilla *p*, *t* ja *k* ja pitkinä ääntyvät vokaalit on merkitty kaksoisvokaalilla.

² Imerslund käyttää norjankielistä termiä *tilnavn* sekä sukulaisiin, paikkoihin että ammatteihin viittaavista lisänimistä. Termiä *binavn* hän käyttää taas nimistä, jotka viittaavat nimenkantajan ulkonäköön, luonteeseen tai hänelle sattuneisiin tapahtumiin.

Monista yleisistä etunimistä kveenit käyttävät samoja nimiasuja kuin suomalaisetkin: *Anders* on yleensä *Antti*, *Erik Erkki*, *Hans Hannu*, *Isak Iikka* tai *Iisakki* ja *Magnus Mauno*, samoin *Ingrid* on *Inkeri*, *Lise Liisa* ja *Marie Marja* tai *Maija*. Osa lyhentymistä on taas nimenomaan kveeneille tyypillisiä. Esimerkiksi *Henrik* voi olla joko *Heikka*, *Heikki*, *Heikko*, *Heikku*, *Hentti*, *Hessu*, *Henna*, *Henni* tai *Henriikki*. Joistakin nimistä ovat käytössä myös saamelaiset nimiasut: *Nils* > *Niilas*, *Olav* > *Oula*, *Per* > *Piera*.

Kveenien lisänimet viittaavat monasti myös nimenkantajan kotipaikkaan (*Aasakentän Kerstina*, *Kurusuun Kynnari*), ammattiin (*Makkara-Hannu*, *Posti-Pekka*), ulkonäköön tai ominaisuuksiin (*Matala-Antti*, *Ontuva-Jouni*), luonteeseen tai tapoihin (*Paha-Matti*, *Piippu-Kreeta*). Usein henkilöihin on viitattu nimillä, jotka sisältävät tietoa monista sukupolvista, kuten *Kevä-Heikun Pekan Aane-Marja* (Anne Marie Blomstereng), *Kaupin Pekan Hokkunan Arviti* (Arvid Bergmo) tai *Pounu-Ollin Anttonin Kyttormi* (Guttorm Ringstad).

Kveenien lisänimistä on käytetty myös norjalaisempia nimiasuja, joissa ei ole mukana nimien genetiivimuotoja, kuten *Pontta-Anna* (< *Puntan Anna*) tai *Essa-Jussa* (< *Essan Jussa*). Kaikkiaan Imerslund jakaa aineistonsa kveeninimet kolmeen ryhmään: 1. alkuperäisiin suomalaisnimiin (*Jaakko Moilanen*, *Erkki Maranen*), 2. kveeniläis-suomalaisiin nimiin (*Puntan Anna*) ja 3. kveeniläis-norjalaisiin nimiin (*Pontta-Anna*).

Monet kveenit on tunnettu yhteisössään usealla eri lisänimellä. Esimerkiksi aineiston *Henrik Nilsen* -nimisellä miehellä on neljä kveeninimeä: *Törmän Heikku* (asuinpaikka Törmä), *Lepän Heikku* (muutti Leppoutaan), *Saita-Heikku* (kalastaja; *saita* 'seiti') ja *Riekko-Heikku* (riekonmetsästäjä). Imerslundin mukaan miehillä on ollut

lisänimiä enemmän kuin naisilla, koska heillä on perinteisesti laajemmat kontaktiverkostot.

VIRALLISET NIMET PIILOSSA

Lisänimiin perustuva nimisysteemi on ollut yleinen koko Pohjois-Norjan kveeniväestön keskuudessa. Keskeisenä syynä tähän Imerslund pitää sitä, ettei Ruotsista ja Suomesta tulleilla siirtolaisilla yleensä ollut sukunimiä Norjaan saapuessaan. Niinpä ihmisten identifioimiseksi tarvittiin erilaisia epävirallisia lisänimiä. Kveenien lisänimet olivat myös tärkeitä sukulaisten yhteenkuuluvuuden osoittajia. Joillakin Raisiin saapuneilla suomalaisilla oli tosin tullessaan suomalaiset sukunimet, ja niitä käytettiin myös puhuttelussa (*Moilasan Pekka*, *Kaakisen Otto*). Myöhemmin ne kuitenkin korvautuivat norjalaisilla sukunimillä, jotka tulivat norjalaistamiskautena kveeneille lähes pakollisiksi. Norjalaisten sukunimien omaksuminen ei kuitenkaan hävittänyt vahvaa lisänimikäytäntöä. Lisänimet ovat olleet kveenien keskuudessa niin yleisesti käytettyjä, että monien henkilöiden viralliset nimet ovat jääneet yhteisön muille jäsenille jopa tuntemattomiksi. Virallisia nimiä on käytetty vain kirkonkirjoissa ja viranomaisten kanssa asioitaessa. Tilannetta kuvaa hyvin Imerslundin haastatteleman 90-vuotiaan informantin kommentti: »Kuinka minä olisin voinut tietää, mitä nimeä hän käytti kirjoittaessaan. En minä nähnyt hänen kirjeitään!»

Monet Imerslundin haastattelemat raisilaiset väittivät, että kveeninimet jäivät pois käytöstä jo 1930–40-luvulla, samalla kun kveenin kielen taito nuorten keskuudessa väheni. Toisaalta haastatteluissa paljastui, että kveeninkielinen vanhempi väki antoi kveeninimiä monille nuorempien ikäluokkien edustajille ilman, että heillä itsellään oli välttämättä asiasta tietoa.

Kirjaan sisältyy myös ANNA-RIITTA LINDGRENIN artikkeli »Trespråklige personnavn i Nordreisa» (s. 34–35), jossa tarkastellaan henkilönnimien erikielisten varianttien käyttöä Raisissa 1960–70-luvulla, aikana, jolloin kveenin kieli oli päivittäisessä käytössä noin neljänneksellä alueen väestöstä; miehet puhuivat kveenin kieltä yleisemmin kuin naiset. Kveeninkielisillä raisilaisilla oli tuolloin sekä norjankielinen virallinen nimi että epävirallinen kveeninimi (*Peder Johansen ~ Sifferin Pekka*). Kveeninimiä käyttivät myös perheiden nuoremmat jäsenet, jotka eivät puhuneet kveeniä. Kiintoisaa on, että myös monet seudulla kesäisin asuneet saamelaiset puhuivat kveeniä ja saivat kveeninimiä. Niinpä monilla saamelaisilla oli sekä norjalainen nimi, saamelainen nimi että kveeninimi (*Nils Logje ~ Ailu Niiles ~ Ailun Niila*).

Yleisimmillä etunimillä oli myös vakiintuneet nimivastineet eri kielissä (*Anders ~ Ante ~ Antti, Berit ~ Biret ~ Pireta*). Se, mitä nimeä henkilöstä kulloinkin käytettiin, riippui lähinnä siitä, mitä kieltä puhuttiin. Vanhempiin kveenimiehiin tosin viitattiin Lindgrenin mukaan usein kveeninimellä myös norjankielisessä keskustelussa. Kveeniä puhuttaessa nimistä käytettiin yleensä genetiivimuotoisia kveeniläis-suomalaisia asuja (*Sifferin Pekka*), norjaa puhuttaessa taas kveeniläis-norjalaisia (*Sifferi-Pekka*). Jälkimmäinen nimityyppi yleistyi sitä mukaa kun kveenin puhuminen Raisissa väheni.

TUHANNET NIMET JA IDENTITEETTI

Imerslund on ottanut kirjaansa mukaan ne keruutyössä löytyneet raisilaiset, joilla on kveeninkielinen nimi, samoin kuin näiden jälkeläiset. Teoksesta on siten turha etsiä Raisin kveenisukujen tarkkoja sukuselvityksiä, vaikka nimimateriaalin määrä onkin valtava.

Aineisto (s. 36–308) on järjestetty maantieteellisesti, joten oikean henkilön löytääkseen on tiedettävä tämän asuinpaikka, usein sekä kylän että tilan nimi. Kattavan aakkosellisen nimihakemiston sisällyttäminen näin laajaan teokseen ei luonnollisesti olisi ollut järkevää. Paikanimistä annetaan kirjassa sekä kveenin- että norjankieliset nimiasut (*Lumijänkkä ~ Snemyr, Hansinkenttä ~ Storslett*). Raisin kunnan kartan lisääminen kirjaan olisi helpottanut seutua tuntematonta lukijaa aineiston hahmottamisessa.

Imerslund on noudattanut kirjassaan systeemiä, jonka mukaan suomalaiset ja kveeniläis-suomalaiset nimet on lihavoitu ja kursivoitu (*Jussa Raappana, Siffan Hokkuni*), kveeniläis-norjalaiset lihavoitu (*Siffa-Håkon*) ja norjalaiset jätetty sekä lihavoimatta että kursivoimatta (Håkon Leonhard Hansen Saraelv). Näin erityyppiset nimet erottuvat selvästi aineistosta. Suvun ensimmäinen jäsen, joka kirjassa mainitaan, on merkitty I:llä. Tämän lapsen on taas merkitty kirjaimin A, B, C... Seuraava sukupolvi on merkitty a,b,c..., sitä seuraava 1, 2, 3... ja viimeinen 1a, 1b, 1c... Näiden avulla kirjan henkilöaineisto jäsentyy lukijalle varsin hyvin.

Itse nimiaineiston esittely sisältää lähinnä asianomaisten henkilöiden eri nimet sekä lyhyitä merkintöjä syntymävuosista, aviopuolisista, ammasteista sekä lisänimien käytöstä. Välillä esitellään myös kansanlauluja, joissa kyseisiä nimiä mainitaan. (Esim. »Paasikorvan Petteri, ämmä pikkuinen kuin lekkeri. Oli niillä kanssa tapana, että ihmisiä haukuu takana.» S. 61.) Sivuille ripotelluissa tekstilaatikoissa on lisäksi mainiota kertomuksia nimenkantajista ja nimien käytöstä. Esimerkiksi eräs kveeninkielinen haastateltava kertoo: »Einar Gjetmundsen oli usein Mikin tykönä. Se Mikki ei saatanu sanoa Gjetmundsen, se sanoo 'Ketmaisi'.» (S. 43).

▷

Kirjan lopussa on neljän raisilaisen haastattelut, joissa korostuvat niin nimien merkitys kveeni-identiteetille kuin nimien keruun tärkeys. »Det med å ta vare på de kvenske personnavnene er et kjempeviktig arbeid for oss og framtidas generasjoner», toteaa Hokkunin Eelini eli Elin Vangen (s. 311). Imerslund on saanut nimihankkeesta enimmäkseen hyvin myönteistä palautetta. »Hvis det kan være identitetsskapande for folk med kvensk bakgrunn, har arbeidet ikke vært forgjeves», hän toteaa kirjan johdantoluvussa (s. 33).

Norjan kveenivähemmistön epävirallista henkilönnimistöä on nyt ensimmäisen kerran koottu tuhansittain samojen kansien väliin. Teoksen julkaiseminen on merkittävä kulttuuriteko, josta kiitos kuuluu Imerslundin lisäksi myös Raisin kunnalle ja kuntalaisille. Keruun tuloksena syntyneessä laajassa aineistossa riittää varmasti analysoitavaa myös tuleville nimistöntutkijoille. ■

MINNA SAARELMA

Sähköposti: *etunimi.sukunimi@pp.inet.fi*

LÄHTEET

ALHAUG, GULBRAND – SAARELMA, MINNA 2008: *Eeva Törmänen* eller *Eva*

Dørmænen? Møte mellom finsk og norsk namnesystem i Noreg. – Svavar Sigmundsson (toim.), *Norræn nöfn – nöfn á Norðurlöndum. Hefðir og endurnýjun. Rapport frá Fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Nordiska namn – namn i Norden. Tradition och förnyelse* s. 21–37. NORNA-rapport 84. Reykjavík.

KARIKOSKI, ELIN VANJA 1995: *Olen Karikoski, miksi? – Navnet mitt er Karikoski, hvorfor?* Finske slektsnavn i Sør-Varanger i lys av finsk slektsnavntradisjon, slektsnavnforskning og fornorskningssprosess. Suomen kielen pääainetutkimus. Universitetet i Tromsø.

— 1996: Finske slektsnavn i Sør-Varanger. – *Studia anthroponymica Scandinavica* 14 s. 83–108.

— 2001: Ruijafinske slektsnavn i endrig. – Gunilla Harling-Kranck (toim.), *Namn i en föränderlig värld. Rapport från den tolfte nordiska namnforskarkongressen, Tavastehus 13–17 juni 1998* s. 154–164. Studier i nordisk filologi 78. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.